

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Juhász Ábel*

Telekfalva

A közjó szolgálatában

Lassan két évtizedes – és valljuk be, néha furcsa – demokráciánkban gyakran vetődik fel a kérdés: hogyan egyeztethető össze az egyházi élet és szolgálat a világi, közösségi tevékenységekkel? Manapság talán egyike a legvitatottabb és leghangosabb kérdéseknek, hogy meddig terjedhet az egyház és a lelkipásztorok politikai szerepvállalása. Sokféle „recept” létezik erre a kérdésre. Vannak egyházak, ahol ezt törvényben vagy rendelkezésekben próbálták szabályozni, máshol a lelkipásztorok, illetve a gyülekezetek, presbitériumok bölcsességére és belátására bízták a döntést. Én most csak két példát említenék. Az egyik az Erdélyi Református Egyházkerület 7–2003. sz. 2003. április 8-án kelt határozata, mely hivatkozással a *Kánon* I. főrésze 36. §-a c. pontjának 3. bekezdésére, megtiltja a lelkipásztoroknak, hogy akár politikai párt, politikai szervezet vagy politikai jellegű érdekvédelmi szövetség tagjaként, akár független jelöltként helyi, megyei vagy országos szervezetben, választott tisztségviselőként vagy fizetett tisztségviselőként feladatot végezzenek. A másik ilyen rendelkezés az Ortodox Egyház Szinódusának 2008. március 6-i határozata:¹

„A román ortodox egyház szent szinódusa jóváhagyta, hogy az ortodox papok függetlenként jelölthessék magukat önkormányzati képviselői tisztségekbe. Az egyházi vezetőtestület döntése értelmében a helyi tanácsosi tisztségekre pályázó papoknak előbb meg kell szerezniük felettesük jóváhagyását. Constantín Stoica, a patriárkátus szóvivője hangsúlyozta: az ortodox papok nem valamelyik párt színeiben, hanem csakis függetlenként indulhatnak a helyhatósági választásokon. A szinódus arra alapozta döntését, hogy az önkormányzati képviselőként is dolgozó papok ez által behatóbban megismerhetik a közösség problémáit. A szent szinódus egy 2004-ben született döntését módosította, akkor Bartolomeu Anania metropolita kezdeményezésére megtiltotta, hogy a papok politikai tevékenységet folytassanak.”²

Mit jelent a politika szó? Arisztotelész a politikát egyfajta művészetnek tekinti (*πολιτική τέχνη*), amely minden emberi erényt és képességet magában foglal a tár-

* Juhász Ábel (Kézdivásárhely 1976) a Négyfalusi (Brassó megye) Zajzoni Rab István középiskolában érettségizett. 1996-ban kezdte meg teológiai tanulmányait a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben. Az 1998–99-es tanévben a Szebeni Szász Evangélikus Karon, majd 1999–2000-ben a Sárospataki Református Teológián volt cserediák. A Sárospataki Teológia könyvtárában akkor gyűjtött anyagot készülő szakvizsgadolgozatához. Ezt 2001-ben letett első lelkészképzésítő vizsgájára nyújtotta be, *Lelkipásztor és közélet. Barabás Samu református lelkipásztor közéleti és politikai szerepvállalása a századfordulón* címen. 2002-től a Hargita megyei Telekfalvi Református Egyházközség lelkipásztora, ahol jelenleg is szolgál. 2006-ban a *Mire tanít az arad-földvár pusztái mellesz?* című cikke az Evangélikus Haragszóban és a Dobogóban jelent meg.

¹ Ld. www.patriarhia.ro/Site/Stiri/2008/059.html.

² Indulhatnak a helyhatósági választáson az ortodox papok. In: *Krónika*, 2008. március 7.

sadalom, a közösség javára.³ A *Magyar Értelmező Kéziszótar* szerint a politika „... valamely szervezet társadalmi értékű tevékenysége”.⁴ Az idegen szavak szótárában ezt olvashatjuk a politika szónál: „1. államtudomány [...]; 4. valaminek az intézésében, szervezésében követett irány”.⁵

Mostanában nem így gondolunk a politikára, inkább valahogy úgy, ahogy Békési Sándor írja a *Politika az alkotó ember kezében* című írása elején:

„Mi a politika? Szemtelen ígéretések kampányheteivel megmegszakított arcátlan ígéret-be-nem-tartások hosszú évei. A pimaszság technikája. Mi a politika? Egyre újabb kori machiavellizmusok pusztán a hatalom megragadásáért.”⁶

A politika hallatán sajnos azonnal a pártpolitikai csatározások, és annak minden kísérő jelensége jut eszünkbe, és fogalmazódik meg bennünk (sokszor valóban indokoltan), hogy az egyház tartsa magát távol mindezekről. Valóban ennyire élesen külön kell választani az egyházi és világi, közéleti szerepvállalást, beleértve a jó értelemben vett politikát is? Erre talán válasz lehet a következő:

„Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy ma már csak egyedül tőlünk, a lelkészek-től kéri számon, mit tettünk a közösségünkért. Nekünk Isten előtt is el kell számolnunk azzal, hogy miért éltünk és miért élünk. Közösségeinkben ezért kell a felelős értelmiségi szerepét felvállalnunk, ezért kell részt vennünk a polgárosodás megszervezésében, és ezért kell azokat, akikkel kapcsolatba kerülünk, megpróbálni képessé tenni felkelni és járni. Ennek sokféle módozata, változata van. A lelkész nem vonhatja ki magát, és nem mondhatja azt, hogy engem ez vagy az a terület nem érdekel. Nekünk a szolgálatot minden területen vállalnunk kell és az egész embert kell szeretnünk, testét, lelkét egyformán és olykor egészen konkrét dolgokkal kell foglalkoznunk.”⁷

Vállaljon tehát közéleti és politikai szerepet „Isten szolgája”? Az örök dilemma tehát a „nem szabad” és a „szükséges” között a mai napig sem dőlt el, s ennek a kérdésnek most is vannak ellenzői és támogatói (még egyházon belül is).

A következőkben két olyan lelképásztorra szeretném felhívni a figyelmet akik életükkel és munkásságukkal bizonyították, hogy lehet keresztyéni lelkülettel „művészien” is szolgálni a közösséget, illetve a társadalmat.

Abraham Kuyper és Barabás Samu

Barabás Samu magyarlóposi, kolozsvári, majd az első világháború után kabai lelképásztor volt.⁸ Emlékiratait hét kötetben írta meg, melyek a *Sárospataki Gyűjtemények* levéltárában állnak.

³ Békési Sándor: *Politika az alkotó ember kezében*. In: *Református Szemle* 2004/6, 597.

⁴ *Politika* címszó. In: *Magyar Értelmező Kéziszótar*. Akadémiai kiadó, Budapest 1992, 1113.

⁵ Ld. *Politika* címszót. In: *Idegen szavak és kifejezések kéziszótarára*. Akadémiai kiadó, Budapest 1994, 612.

⁶ Békési Sándor: *i. m.* 597.

⁷ Ld. Kató Béla előadását. In: Tabajdi Csaba, Berényi Sándor (szerk.); *Az egyházak szerepvállalása a nemzeti kisebbségek közösség építésében*. Osiris Kiadó, Budapest 1998, 63–64.

⁸ Első lelkészképesítő vizsgadolgozatomban írtam róla: *Lelképásztor és közélet. Barabás Samu lelképásztor közéleti és politikai szerepvállalása a 19. század végén és a 20. század elején*. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2001.

Barabás Samu mindhárom szolgálati helyén – a megszokott lelkipásztori tevékenységek mellett – intenzív közéleti tevékenységet is folytatott. Magyarláposi szolgálata idején a kisközösségek gazdasági függetlenségének megteremtésén fáradozott, mely a hangyaszövetkezet alapításában és működtetésében teljesedett ki. Kolozsvári szolgálata idején az iskolaügy és az újságszerkesztés jelentette közéleti tevékenységét. Kabai lelkészisége idején, a 1920–1930-as években politikai tevékenysége volt kiemelkedő. 1919–1920 között miniszteri kormánybiztos, 1922–1931 között pedig parlamenti képviselő volt.

Barabás Samu életpályáját kutatva figyeltem fel Abraham Kuyper munkásságára. Barabás Samu és Abraham Kuyper életútja és tevékenysége nagyon sok hasonlóságot mutat. A 20. század elején, közéleti-politikai tevékenységük alapján hazájukban mindketten meghatározó személyiségek voltak. Új szemléletet honosítottak meg a politika porondján, és pedig azáltal, hogy felismerve a kálvinizmus politikai jelentőségét, a francia forradalom ideológiai alapjaitól (mely az akkori politikai pártok mindegyikének alapjául szolgált) merőben eltérő, új hangvételű bibliai és krisztusi alapokra helyezett szemléletet kínáltak a társadalomnak. Ez pedig szemben áll az ateista alapokra felépített politikai és szociális elvekkel. Kuyper azt vallotta, hogy a kálvinizmus eredeténél fogva kétségtől teológiai, de jellegénél fogva éppen olyan bizonyosan politikai is. 1898-ban, a princetoni egyetemen tartott előadásában (*A kálvinizmus és a politika*) így vall erről:

„Az a tévhit, mintha a kálvinizmus kizárólag csak egyházi és dogmatikai mozgalmat képviselne, elvi és tárgyi cáfolatát itt találja meg. A kálvinizmus valódi indító ereje, éppen azért, mert nemcsak ágakat metszett és a törzset tisztította, de egészen az élet gyökeréig hatolt: a politikai együttélésnek is sajátos alap gondolatát teremtette meg.”⁹

Kuyper ennek szellemében vág bele a politikába. A párt, amely az *anti-revolutionair* (forradalom-ellenes) nevet kapja, a kálvinizmus szellemének politikai érvényesítésére lesz hivatott.

Minden közösségi tevékenységben kísért az öncélú aktivizmus, a hatalmi érdek vagy a személyes becsvágy veszélye. Ezek azonban megszűnnek, ha a közösségért végzett tevékenységet Istentől kapott feladatként végezzük. Ez az elhivatottság-tudat munkálkodott mindkettőjükben, Kuyperben és Barabás Samuban, céljuk pedig a keresztyén nemzeti élet kiépítése volt.

Hogy mennyire hasonló módon és hasonló értékek mentén gondolkodtak, álljon előttünk két idézet, arra a kérdésre, hogy kell-e a keresztyén embernek politizálnia. Kuyper a következőt mondta:

„A keresztyén embernek kötelessége komoly pártalakításra gondolni és törekedni, de ugyanakkor kötelessége, amennyire e bűnös világban csak lehetséges, nemtelen és gonosz üzemektől távol tartania magát.”

Barabás pedig ezt írja a 30-as években:

„Gyakran megvitatott kérdés, hogy a papnak szabad-e politizálni, illetőleg helyesen cselekszik, vagy nem, ha politizál? Mi a politika? Kossuth Lajos fogalmazása szerint a politika az exigenciák tudománya, a körülmények, a szük-

⁹ Abraham Kuyper: *A kálvinizmus lényege*. Nagybánya 1914, 88.

ségletek tudománya. Emlékeztet a Kant-féle kategorikus imperativusra: Kell!”¹⁰

Az egyház és a politika összetartozása és szétválaszthatatlansága mellett azonban Kuyper mindig is hangsúlyozza a szuverenitás gondolatát. „Szuverenitás a magunk körében” gondolat megtalálható közéleti munkásságának mindegyik szegmensében, sőt, ez által valami addig ismeretlen és új szint vitt a politikai életbe. Ha úgy tetszik, friss levegővel töltötte fel a dohos politikai légkört. Ennek lényegéről a következőképpen vall:

„Ez alatt a kálvinista azt érti, hogy a család, ipar, tudomány, művészet és még több egyéb területe az életnek külön társadalmi köröket alkotnak, melyek létüket nem az államnak köszönhetik, sem élettörvényüket az államtól nem kölcsönzik, hanem egy, a saját lelkükben élő magas tekintélynek engedelmessékednek, mely éppen úgy, mint az állami szuverenitás, Isten kegyelméből uralkodik.”¹¹

Kuyper „szabad egyház a szabad államban”¹² jelszava egyszerre hangsúlyozza az állam és az egyház elválaszthatatlanságát és egymástól való függetlenségét. Azt is mondhatnánk, hogy megteremtette az egymásra utaltság autonómiáját, amely azonban csak a politika és az egyház gyökeres reformjával képzelhető el. A kálvinizmus és politika összefonódásának kérdése átlépte Hollandia határait is. Sebestyén Jenő etikájában is ez a szemlélet köszön vissza, amikor ezt írja:

„A francia forradalom óta a hitetlenség politikája mindenütt visszaszorítja a keresztyénség politikai erőinek érvényesülését és megakadályozza, sőt kiirtotta azt. Mert a liberalizmus a politikában nem egyéb, mint a hitetlenség rendszerének tetszetős elnevezése; mert hiszen alapgondolata az, hogy a vallásnak, és így a keresztyénségnek sincs köze a politikához, tehát keresztyén elveik abban nem is érvényesülnek. Ezt a ravasz felfogást alkalmazzák velünk szemben a szocialisták, radikálisok és liberálisok is, amikor szíren szavakkal igyekeznek a fülünkbe énekelni: Ti jámbor keresztyének csak imádkozzatok és maradjatok a ti templomaitokban. A politika piszkos dolog, nem hívőknek való. Engedjétek tehát át a tért, a területet nekünk. Mi majd elkormányozunk – titeket is! Istennek legyen hála, ebből a szörnyű kábulatból végre fölébredtünk és most már látjuk, hogy a keresztyénségnek hatalmas politikai missziója is van az emberiség életében.”¹³

Ugyanezzel a kérdéssel foglalkozik Luthardt is *A keresztyénség erkölcstanáról* című munkájában. Az állam és az egyház viszonyáról elmondja, hogy mindkettő egyenjogú nagyság, melyeknek megvan a maguk rendeltetése a világban. Leszögezi ugyanakkor azt is, hogy bár jóllehet két szuverén hatalomról van szó, mégsem választható el egymástól, hiszen vannak olyan területek, ahol találkoznak. Erről a kettősségről a következőket írja:

¹⁰ Barabás Samu: *Összefoglalt önéletrajzi trás.* Kézirat, 138 lap, a család tulajdonában; 22.

¹¹ Abraham Kuyper: *i. m.* 104.

¹² Uo. 116.

¹³ Sebestyén Jenő: *Református etika.* Iránytű Kiadó, Budapest–Gödöllő 1993, 422–423.

„A két intézmény közül egyik se avatkozzon be a másik feladatába. [...] De mindkettő szolgáljon a másiknak, hogy így együtt szolgáljanak a nép közéletének. Az állam szolgál az egyháznak, amennyiben rendelkezéseit jogvédelemben részesíti, és így lehetővé teszi, hogy feladatait békességben teljesíthesse; az egyház szolgál az államnak, amennyiben tagjai lelki életét előbbviszi és emeli, s ez által erkölcsi erőt és képességet ad az állami kötelességek hívebb teljesítésére. Ekként a kettőnek egymás mellett önállólag, és mégis egymással szövetségben kell állniuk. Nem elég, hogy, amint szokták, szabad egyházzal beszéljünk szabad államban. Mert egybefüggés nélkül és közönyösen nem állhatnak meg egymás mellett, hanem élő kölcsönhatásban és közösségben kell lenniük.”¹⁴

A politikai tevékenységen és szerepvállaláson túl azonban más kapcsolódási pontot is találunk Kuyper és Barabás között. Mindketten szívügyüknek érezték az oktatás kérdését. Barabás Samu kolozsvári lelkészsége idején iskolaszéki elnökként is tevékenykedett, és minden erejével arra igyekezett, hogy megmentse a nagy múltra visszatekintő kolozsvári református felekezeti oktatást azoktól a törekvésektől, amelyek azt állami fennhatóságba akarták átadni. Így vall erről:

„Többféle érdekem azt kívánta volna, hogy ússzak az árral én is és ne bolygassak meg egy olyan ügyet, amihez már a legfelsőbb egyházi hatóság hozzájárult. Kollégáim titkos célja: az iskolák feladásával felszabadult kiadásokkal a papi fizetések felemeltetése volt. A fizetésjavítást magam is örömmel fogadtam volna, mert keservesen kellett nekem is megállapítani, hogy a kolozsvári papsorkodás: cifra nyomorúság. Azonban lelkiismeretem csak azt súgta: más úton, más eszközökkel!”¹⁵

Kuyper egyetemalapító tevékenysége is hasonló gondolatok mentén alakul. A szuverenitás gondolata fogalmazódik meg az iskolaügy kapcsán is. Erről így vall Kuyper: az állami szuverenitás magasan fölötte áll valamennyi többinek, az egyes területeken belül azonban nincs érvénye. Ott az az Istentől származó tekintély uralkodik, amelyet az állam nem adhat, hanem elismerni köteles. Ezért alapítja meg a *Vrije Universiteitet*, amely egyetem még az ő egyházától is teljesen függetlenül működik.

Mindezen tevékenységek mellé társult mindkettőjük esetében az írás talentuma. Mind Kuyper, mind pedig Barabás Samu újságot alapítottak, szerkesztettek és írtak. Barabás 1910-ben indította az *Egyházi Újság* című lapot, amelyet ötszáz példányban és saját költségén adott ki, és nyolc éven keresztül, az első világháború végéig jelent meg. Kuyper két lapot is szerkesztett és irányított. A *De Heraut* egyházi lapként 1877-től, míg a *De Standaard* politikai napilapként 1872-től jelent meg. A sajtót Isten adományának nevezte. A *De Heraut* lap teljes címe így hangzott: *a szabad egyház és a szabad iskola szolgálatában a szabad Hollandiában*. A szuverenitás gondolata köszön vissza ebből a címből is.

Az örök dilemma az, hogy megéri-e ekkora terhet a vállára vennie a lelkipásztor-nak. Választ a következő idézet is nyújthat:

¹⁴ Luthardt, K. E.: *A keresztyénység erkölsztanáról*. Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, Budapest 1911, 167–168.

¹⁵ Barabás Samu: *Életem és hosszas nehéz küzdelmeim*. Kézirat. I. kötet. Pesterzsébet 1937, 100.

„Ha Kr. e. az 5. században Periklész mindenféle ocsmány vádaskodásnak és pénzügyi lobbinak engedve, nem lép magas röptű álmokkal és határozott alkotói szándékkal a kopár Akropoliszra, az ókori Athén építészetében, művészetében és bölcséletében nem lett volna példaadó érték a későbbi európai kultúra számára. Ha Assisi Ferenc Portiuncula elgazosodott romjain nem rakja újra egymásra a széthullott köveket imádkozó lélekkel és tüzes hittel, nem lenne hiteles soha az az állítás, hogy az Istennek és embernek felelős szegénység tesz gazdaggá, amint ezt látjuk azóta is az istentiszteletében élő gyülekezetekben, a reneszánsz művészetében és a reformáció gondolkodásában. Ha John Harvard lelkész a 17. század puritán Amerikájában nem ajándékozta könyvtárát és vagyonát egy általa alapított iskolának, ma nem néznének irigykedve a bostoni Harvard Egyetemre azok, akik semmi pénzért nem tennék meg az első áldozatos kapavágást egy hasonló hazai intézményért, különösen, ha annak virágkora csak háromszáz év múlva érik be.”¹⁶

Ez a két nagyszerű ember a maga szerteágazó tevékenységi körével és közéleti szerepvállalásával példát is állított a következő generációk elé. Mindkettőjük élete és munkássága azt bizonyítja, hogy a keresztyén és kálvini életforma és gondolkodásmód nem valamilyen misztikus, világtól idegen létmód, hanem éppen ellenkezőleg: példa és lehetőség a mai erkölcsileg leromlott társadalom számára. Ezért nemcsak tisztelnünk kell őket, hanem tanulnunk is tőlük és követnünk azt az utat, amelyet megmutattak.

Im Dienste des Allgemeinwohls

In unserer bald zwei Jahrzehnte alten, manchmal seltsamen Demokratie wird die Frage oft gestellt: Wie kann man kirchliches Leben und kirchlichen Dienst mit gemeinschaftlichen Tätigkeiten miteinander vereinbaren? Heutzutage ist es eine der meist umstrittenen Fragen wie weit die politische Rolle der Kirche und der Pfarrer reichen darf. Es gibt sehr viele „Rezepte“ für diese Frage. In einigen Kirchen hat man versucht sie gesetzlich und mit Verordnungen zu regeln. Anderswo wollte man die diesbezügliche Entscheidung der Einsicht der Weisheit der Gemeinden und Presbyterien überlassen. In geschichtlichem Rückblick könnte uns hier das Beispiel des holländischen Abraham Kyper und des siebenbürgischen Samu Barabás Rechtmass geben.

¹⁶ Békési Sándor: *i. m.* 599.